

Vier crisislessen voor

Accountants zijn niet opgeleid om financiële innovatie en systeemrisico te beoordelen. Er zijn blinde vlekken - denk aan 'je ziet het pas als je het begrijpt' - en ondeugdelijk gereedschap speelt ook een rol. Dat zijn de dode hoeken in de beroepsregels en accounting standards. Vier aanbevelingen.

TEKST JAN VAN DE POEL* | BEELD MARJA BROUWER

Evenals toezichthouders, wordt accountants gevraagd mee te helpen systeemcrises in de toekomst te voorkomen. Het beroep is immers niet de hoofdschuldige van de crisis, maar was wel 'medeplichtig' en verwijtbaar passief. De vraag welke rol de accountant bij de crisis had en of hij had kunnen helpen deze te voorkomen wordt intern nauwelijks gesteld. Toch ligt het antwoord voor de hand.

1 ONTBREKENDE KENNIS

Accountants weten te weinig van de risicomanagementmodellen en -technieken die in de financiële sector worden gebruikt om producten te ontwerpen, verwachte resultaten te berekenen en *capital charges* te bepalen. Accountants zijn derhalve niet in staat de periodieke verslagen van financiële instellingen te certificeren.

Accountants behoren met journalisten, wetgevers en intellectuelen tot de deskundigen die hun nut ontleen aan het binnen de perken houden van de uitwassen van hebzucht en concurrentie. Zij zijn gespecialiseerd in verslaggeving aan principalen die maar wat graag profiteren van slimme agenten. Het voorkomen van misleidende verslaggeving door die agenten - bestuurders van ondernemingen - is de missie van de accountant. Om hun werk naar behoren te kunnen doen, moeten accountants verstand hebben van de slimmigheden die worden toegepast.

HOGE EISEN

De accountant hoeft niet iedere discipline volledig te doorgronden, maar sommige wel. Bij technici en medici volstaat een algemene bekendheid met het vak. In de financiële dienstverlening ligt de lat een stuk hoger, omdat de bankier geen boek

'Zoals het artsexamen niet voldoende is om een operatie uit te voeren, kan het accountantsexamen niet kwalificeren voor de controle van banken.'

houdt zoals een dokter of kruidenier, maar het boek gebruikt als een wezenlijk onderdeel van zijn werk.

Wat er wel of niet in dat boek komt, is een serieus vraagstuk. De bankier wordt voortdurend in verleiding gebracht niet alles in het boek te zetten. Vroeger was de bank een verzameling onderhandse contracten, maar nu zijn banken zo actief op financiële markten dat markt en bank nauwelijks meer te scheiden zijn. Banken hebben grote invloed op de markten, omdat zij zelf nieuwe producten verhandelen. De vervlechting van banken en markten stelt hoge eisen aan toezicht, regelgeving en controle.

WHIZZKID

De productontwikkeling door en rond banken heeft een enorme groei doorgemaakt. Vooral die van afgeleide producten

(derivaten) in allerlei soorten en maten. Deze stiel wordt beheerst door whizzkids met een kwantitatieve en econometrische achtergrond. Het vinden van imperfecties in de markt en daar een product en een handel in opzetten is de *name-of-the-game*. In dat spel is de boekhoudkundige verwerking essentieel. Hoeveel *capital charge* moet gelden voor een bepaald product is een factor van doorslaggevende betekenis, omdat de kosten van het aanhouden van een titel en de prijsstelling ermee zijn gemoeid.

'KORTER DEKKEN'

Financiële innovatie leidt tot nieuwe producten en die moeten in het bankboek gezet worden. De regelgeving is op dat punt derhalve cruciaal, maar het spel van de Willy Wortels is er mede op gericht om de regelgevers te snel af te zijn. Dit heeft geleid tot een bewapeningswedloop van regelgevers versus uitvinders. Die race wordt gemakkelijk gewonnen door de uitvinders, want regelgevers zijn altijd te laat en de accountant dus ook als hij zich alleen verlaat op de bestaande regels. 'Korter dekken' zou de voetbalcoach zeggen.

2 LICENSE-TO-OPERATE INVOEREN
Accountants die wel over de vereiste

accountants

'Regelgevers zijn altijd te laat en de accountant dus ook als hij zich alleen verlaat op de bestaande regels.'

competentie beschikken, zouden herkenbaar moeten zijn door middel van specialistische erkenning, zoals een internist niet over een kam wordt geschoren met een chirurg en het artsexamen niet voldoende is om een operatie uit te voeren, kan het accountantsexamen niet kwalificeren voor de controle van banken. Door ervaring op te doen bij banken, kunnen accountants beschikken over de vereiste kennis voor de controle van banken. Net zoals een internist die dagelijks in de operatiekamer rondhangt wel een eenvoudige operatie kan uitvoeren. Toch is het in het medische beroep anders geregeld. Specialisten worden

opgeleid, geselecteerd en gelicentieerd voordat ze aan de slag mogen. Dat zou bij de accountants ook moeten. Praktijkervaring alleen is niet genoeg.

WISKUNDE

Het is evident dat die *license-to-operate* moet zijn gebaseerd op training. De auditor van banken moet een zware opleiding hebben doorgemaakt in de kwantitatieve en financiële economie. De huidige basisopleiding voor accountants komt nauwelijks boven het inleidende niveau in het vak financiering, laat staan dat er gewerkt wordt aan econometrie. Het beroep houdt niet van wiskunde en loopt er met een boog omheen.

Accountants met een kwantitatieve achtergrond worden nu eerder gezien als vreemde eenden in de bijt, dan als verrijking van het arsenaal. Wat moet je als kwantitatief geschoolde accountant met boekhoudregels die evident verkeerd zijn, of producten die doelgericht worden onttrokken aan regels? Hoe reageren klanten, lead partners en collega's als je zegt dat het niet door de beugel kan? Het is geen oplossing om hier en daar een kwantitatieveleving - permanent of tijdelijk - toe te voegen aan het controleteam. Alleen degenen die bevoegd zijn om verklaringen te tekenen hebben het gezag om klanten te disciplineren. ■

3 REGELGEVING MOET BETER, NIET ALLEEN NOODREPARATIES

Accounting standards worden gemaakt door accountants, al kijken andere belanghebbenden daar ook naar. Die standards zijn ontoereikend en soms zelfs verkeerd wanneer ze worden toegepast op de nieuwe financiële producten.

Vraag goede bankiers wat ze er van vinden en het antwoord is dodelijk: Er deugt weinig van en er zijn tal van ontsnappingsroutes. Het heeft geen zin om dit te ontkennen. Dat deze situatie zo lang in stand kon blijven is te verklaren uit het belang dat de bankiers (en anderen) hadden bij het inadequaat weergeven van posities. Je kunt er als controleklant je voordeel mee doen dat de accountant het niet helemaal doorgrondt en zich strikt aan de letterlijke regels houdt.

OFF BALANCE

Neem de off balance-constructies. Enron en Ahold gingen over het toepassen van de vigerende regels voor consolidatie. Enron verborg vuiltjes door *special purpose vehicles* te creëren waarvoor - geheel volgens de regels - onvoldoende risicodragend vermogen werd aangehouden. Ahold werd verweten ten onrechte deelnemingen te consolideren. Had Enron dat maar gedaan. Punt is dat consolidatie een controlemiddel is dat bescherming biedt tegen geknoei met intercompany relaties. De Nederlandse traditie erkent dit maar de Amerikaanse niet. Hoe is het mogelijk dat de professionele

'Hoe is het mogelijk dat de professionele denkbeelden in twee van de fatsoenlijkste landen met een grote accountancytraditie haaks op elkaar staan?'

denkbeelden in twee van de fatsoenlijkste landen met een grote accountancytraditie haaks op elkaar staan? Dat is geen detail, maar een indicatie dat het beroep in zijn rol ten aanzien van regelgeving tekortschiet. Zoiets kan iedere dag opnieuw gebeuren.

IFRS

Dat IFRS niet veel impact heeft, is preg-

nant duidelijk geworden door de wijze waarop ING is gevaren met de Alt-A-hypotheek. Dat de overheid nu optreedt als special purpose vehicle om regime-arbitrage te faciliteren, was niet voorzien. Gek genoeg houden de meeste marktpartijen wel rekening met IFRS-regels. Hoewel

'Het is geen oplossing om hier en daar een kwantitatieveleving - permanent of tijdelijk - toe te voegen aan het controleteam.'

bijna alle spelers de regels verkeerd vinden, blijft men individueel aannemen dat andere spelers er naar handelen. Langs deze weg is er tenminste nog vrees voor regels, maar professioneel is het niet. Fair value is een *pain in the neck*, maar de invoering van marking-to-market is te snel en te slordig geweest. Door niet grondig te analyseren hoe markten werken onder variërende condities, blijkt het medicijn erger dan de kwaal. Ook hier een blinde vlek: finance en accounting werden niet geïntegreerd. Recente reparaties in de regelgeving zijn het resultaat van paniekvoetbal. Voordat je het weet, worden ze nog definitief ook. De reparaties zijn bedoeld om de ergernis van opstellers en regeringen in te dammen, niet om regels te verbeteren.

4 BACK TO BASICS

De crisis heeft ons geleerd dat kwantitatieve modellen hun beperkingen, hebben omdat deze gebaseerd zijn op historische data die een wereld beschrijven die niet bestaat. Als je parameters schat op basis van twintig jaar historie, dan lijkt

dat betrouwbaar, maar in feite voeg je totaal verschillende tijdperken bij elkaar. Goede en slechte tijden hebben een totaal andere structuur. Boekhoudregels kunnen ook verkeerd zijn door te ver doorgevoerde aggregatie. Het merkwaardige is dat accountants met de invoering van marking-to-market hun best hebben gedaan de finance disci-

pline te volgen, zonder zich te bekommeren om de eigen traditie. Opvallend is dat het aloude voorzichtigheidsprincipe is verwaarloosd. Pas nu de autoriteiten *stress testing* van stal halen, komt het weer terug. Dat is goed nieuws, maar het beroep zal het oude principe in een nieuw jasje moeten steken om weer een leidende rol te kunnen claimen. Die leidende rol is niet haalbaar zonder betrokkenheid met serieuze maatschappelijke problemen, zoals het systeemrisico en het in de vergetelheid raken van *substance over form*.

KETENAANSPRAKELIJKHEID

Verantwoordelijkheid voor systeemrisico's is tot nu toe afgewezen door het beroep. Cees Maas en zijn commissie hebben hier terecht voor gepleit en de politiek ook. Maar tijdens de door het NIVRA georganiseerde bijeenkomst met Maas in juni 2009, bleek er in het accountantsberoep geen animo voor te zijn. Ketenaansprakelijkheid in de bouw wordt wel in de accountantscontrole betrokken. Waarom in de financiële wereld niet? Kortom, het accountantsberoep moet terug naar de kern, ofwel back to basics:

1. voorzichtigheidsprincipe afstoffen
2. systeemrisico beoordelen
3. substance over form serieus nemen
4. competenties ontwikkelen en certificeren

Back to basics is als geheel ook een kwestie van *substance over form*. Accountants zijn toch geen box tickers? De accounting standards en de beroepsvoorschriften zijn gedetailleerder dan ooit. Vinden de professionals echt dat compliance volstaat? □

NOOT

*Jan van de Poel is hoogleraar risk management aan de Universiteit Maastricht, voormalig cfo van ABP en partner bij Berk Accountants en Belastingadviseurs.